

TOMASZ PAŁDYNA

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego

WYKŁADNIA TESTAMENTÓW NOTARIALNYCH

1. Przez „testament” kodeks cywilny rozumie taką czynność prawną, w której spadkodawca rozrządza swoim majątkiem na wypadek śmierci (art. 941 k.c.). Niektóre przepisy kodeksowe posługują się tym pojęciem w innym jednak znaczeniu, używając terminu „testament” na oznaczenie dokumentu, w którym została wyrażona „ostatnia wola” spadkodawcy¹.

Testament jest czynnością prawną *mortis causa*, jednostronną, osobistą i odwoalną. Jest to także czynność prawna formalna: ustawa dla ważności rozrządzenia wymaga zachowania szczególnej formy; nie wystarcza jakiegokolwiek zachowanie się spadkodawcy, które ujawnia jego wolę w sposób dostateczny (art. 60 k.c.)².

Szytywne wymagania ustawowe w zakresie formy testamentów podyktowane są różnymi względami, przede wszystkim dążeniem do umożliwienia wiernego odtworzenia oświadczenia woli spadkodawcy po jego śmierci – a zatem wtedy, gdy uzyskanie od niego wyjaśnień co do treści tego oświadczenia nie jest już możliwe³. Celem re-

¹ Np. art. 946 k.c., mówiący m.in. o zniszczeniu testamentu; por. S. WÓJCIK, *System prawa cywilnego, IV: Prawo spadkowe*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1986, s. 178.

² S. WÓJCIK, *op. cit.*, s. 180; por. E. SKOWROŃSKA-BOCIAN, *Prawo spadkowe*², Warszawa 2000, s. 64-65; E. NIEZBECKA, *Prawo spadkowe w zarysie*, Lublin 2000, s. 60-62; J. GWIAZDOMORSKI, *Prawo spadkowe w zarysie*², Warszawa 1968, s. 111-113.

³ J. GWIAZDOMORSKI, *op. cit.*, s. 119.

gulacji ustawowej o formie testamentów jest także ograniczenie możliwości sfałszowania testamentu i wywierania nacisku na osobę spadkodawcy, wyeliminowanie sporów pomiędzy spadkobiercami, ułatwienie ustalenia osoby testatora czy też wzajemnego stosunku kilku testamentów. Konieczność zachowania odpowiedniej formy skłania spadkodawcę do podejmowania rozważnych kroków w zarządzaniu swoim majątkiem. Nadto, zachowanie przepisanej prawem formy jest zwykle świadectwem istnienia po stronie spadkodawcy woli testowania. W przypadku testamentów sporządzanych na piśmie, dokument, w którym została zamieszczona „ostatnia wola”, jest dowodem sporządzenia, autentyczności i treści testamentu⁴.

Wprowadzenie szczególnych wymagań co do formy testamentów, mimo wielu wymienionych wyżej zalet, ma także poważny mankament, jakim jest ograniczenie swobody testowania. Spadkodawcy zmuszeni są do wyrażania swojej „ostatniej woli” w ściśle określony sposób, a to może skutecznie zniechęcać do sporządzania testamentów. W celu zminimalizowania negatywnych skutku formalizmu prawnego kodeks cywilny przewiduje nie jedną, lecz kilka form testamentów: trzy formy zwykle – dostosowane do typowych okoliczności i trzy formy szczególne, które znajdują zastosowanie w sytuacjach nietypowych. Do zwykłych form testamentów należą: testament holograficzny (własnoręczny), allograficzny i notarialny. Testamenty szczególne to testament ustny, podróżny i wojskowy. Rozrządzeniem najbardziej sformalizowanym jest testament notarialny.

Kodeks cywilny nie precyzuje bliżej wymogów formalnych, jakie testament notarialny ma spełniać. Art. 950 k.c. stanowi jedynie, że testament może być sporządzony w formie aktu notarialnego⁵.

⁴ Por. art. 247 k.p.c.; S. WÓJCIK, *op. cit.*, s. 191; J. GWIAZDOMORSKI, *op. cit.*, s. 118; por. także orzeczenie SN z dnia 13 września 1955 roku, II CR 800/55.

⁵ Bardziej wyczerpujące, ale całkowicie odmienne uregulowania przewidziane były w Kodeksie Napoleona (art. 971 i n.) oraz w dekreście z dnia 8 października 1946 roku o prawie spadkowym (Dz. U. Nr 60, poz. 328). Art. 81 tego dekretu brzmiał następująco: § 1. Spadkodawca może sporządzić testament przed notariuszem w ten sposób, że wolę swoją poda mu ustnie do wiadomości, notariusz zaś tę

Uzupełnieniem tej lakonicznej regulacji są przepisy ustawy z dnia 14 lutego 1991 roku *Prawo o notariacie*, w szczególności art. 79-95 teże ustawy (Dz. U. Nr 22, poz. 91, z późn. zm.). Testament notarialny to jeden z wielu aktów notarialnych, różniący się od innych jedynie treścią. Akt notarialny to forma dająca najlepszą gwarancję realizacji celów testamentu. Po pierwsze, wyeliminowana jest właściwie możliwość podrobienia lub przerobienia dokumentu obejmującego oświadczenie woli. Po drugie, testament sporządzany przy udziale osoby profesjonalnie do dokonywania takich czynności przygotowanej minimalizuje możliwość takiego sformułowania jego treści, które byłoby nieczytelne lub okazałoby się nieważne. Zmniejszony jest także wpływ innych osób na treść oświadczenia woli spadkodawcy⁶. Testament w tej formie może sporządzić także osoba głucha, niema, niewidoma, a także osoba, która – z różnych powodów – nie może pisać⁷.

Akt notarialny, obejmujący swą treścią testament, powinien zawierać: dzień, miesiąc, rok i miejsce sporządzenia aktu; imię, na-

wolę spisać w protokole. Na żądanie spadkodawcy notariusz włoży protokół do koperty, zabezpieczy ją, zaznaczy na niej ze swoim podpisem, czyj testament zawiera, i pozostawi ją u siebie na przechowaniu. § 2. Spadkodawca może sporządzić testament przed notariuszem również w ten sposób, że wręczy mu pismo z oświadczeniem, iż pismo to jest jego testamentem. Pismo to może być wręczone notariuszowi otwarte lub zabezpieczone, może być napisane przez spadkodawcę lub przez inną osobę, powinno być jednak podpisane przez spadkodawcę. Wręczone przez spadkodawcę pismo notariusz włoży do koperty, zabezpieczy ją, zaznaczy na niej ze swoim podpisem, czyj testament zawiera, i pozostawi ją u siebie na przechowaniu. Z czynności tej notariusz spisuje protokół. § 3. Notariusz, przed którym ma być sporządzony testament, powinien przybrać do tej czynności drugiego notariusza lub dwóch świadków. Wszystkie osoby, uczestniczące w sporządzeniu testamentu, muszą być przy całej czynności obecne. Poza tym do sporządzenia testamentów notarialnych stosuje się prawo o notariacie.

⁶ E. SKOWROŃSKA-BOCIAN, *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga czwarta – spadki*², Warszawa 1999, s. 99-100.

⁷ Inaczej niż w przypadku testamentu własnoręcznego i allograficznego, por. art. 949 i 951 § 3 k.c., a także art. 87 ustawy *Prawo o notariacie*; por. też E. SKOWROŃSKA-BOCIAN, *Prawo spadkowe*, cit., s. 84-85.

zwisko i siedzibę kancelarii notariusza, a jeżeli akt sporządził zastępca notariusza – nadto imię i nazwisko zastępcy; imię, nazwisko, imiona rodziców i miejsce zamieszkania spadkodawcy i innych osób obecnych przy sporządzaniu aktu; stwierdzenie, że akt został odczytany, przyjęty i podpisany; podpis spadkodawcy, osób obecnych przy sporządzaniu aktu i podpis notariusza⁸. Jeżeli akt notarialny dotyczy czynności prawnej – a tak jest w razie testamentu – akt ten powinien zawierać treści istotne dla tej czynności, w tym przypadku rozrządzenia testamentowe⁹. Akt notarialny powinien zawierać oświadczenie woli spadkodawcy wyrażone przez niego w sposób wyraźny. Jeżeli testator nie złoży oświadczenia woli, a jedynie podpisze dokument wcześniej przygotowany przez notariusza i spadkobiercę – wtedy testament będzie nieważny¹⁰.

Zgodnie z art. 2 § 2 ustawy *Prawo o notariacie* czynności notarialne, dokonane przez notariusza zgodnie z prawem, mają charakter dokumentu urzędowego. Dokumenty urzędowe, sporządzone w przepisanej formie przez powołane do tego organy państwowe w ich zakresie działania, stanowią dowód tego, co zostało w nich urzędowo zaświadczone (art. 244 § 1 k.p.c.). Dokument taki, w tym także każdy akt notarialny, korzysta z domniemania autentyczności oraz zgodności z prawdą tego, co zostało w nim urzędowo zaświadczone. Różne dokumenty urzędowe mają różną moc dowodową, która winna być oceniana w odniesieniu do konkretnego typu dokumentu urzędowego¹¹. I tak, testament notarialny jest dowodem na to, że wskazana w nim osoba złożyła oświadczenie woli takiej treści, jaka została zamieszczona w akcie notarialnym, przed wymienionym w akcie notariuszem, a nadto dowodem na identyczność spadkodawcy, przebieg spisania aktu i inne wspomniane w nim okoliczności

⁸ Art. 92 § 1 ustawy *Prawo o notariacie*.

⁹ Art. 92 § 3 ustawy *Prawo o notariacie*.

¹⁰ Por. postanowienie SN z 12 października 1992 roku, I CR 156/92.

¹¹ T. ERECIŃSKI – J. GUDOWSKI – M. JĘDRZEJEWSKA, *Komentarz do Kodeksu postępowania cywilnego. Część pierwsza – postępowanie rozpoznawcze*², I, Warszawa 1999, s. 457.

związane ze sporządzaniem aktu, a także oryginalność podpisów¹². Moc dowodowa testamentu notarialnego dotyczy tylko tych okoliczności, gdyż jako taki nie potwierdza on żadnego stanu faktycznego, w związku z czym nie da się badać jego treści pod względem zgodności z prawdą¹³. W związku z tym, testament notarialny korzysta z takiej samej mocy dowodowej przed sądem jak testament własnoręczny, gdyż i ten cieszy się domniemaniem autentyczności (art. 245 k.p.c.). Jednakże, szczególne cechy testamentu notarialnego powodują, że dużo trudniej jest go obalić niż testament własnoręczny.

Testament notarialny, jako dokument, podlega ograniczeniom dowodowym przewidzianym w Kodeksie postępowania cywilnego. Zgodnie z treścią art. 247 k.p.c. dowód ze świadków lub z przesłuchania stron przeciwko osnowie lub ponad osnowę dokumentu obejmującego czynność prawną może być dopuszczony między uczestnikami tej czynności tylko w przypadkach, gdy nie doprowadzi do obejścia przepisów o formie zastrzeżonej pod rygorem nieważności i gdy ze względu na szczególne okoliczności sprawy sąd uzna to za konieczne. Jednakże przepis ten nie wyklucza prowadzenia dowodów zmierzających do wykładni zawartych w dokumencie oświadczeń woli¹⁴. Proces wykładni nie może jednak zmierzać do uzupełnienia lub zmiany zawartego w akcie oświadczenia woli. Zabieg taki nie jest dopuszczalny ani na podstawie zeznań świadków, ani nawet na podstawie innych dokumentów, nie będących ważnymi testamentami,¹⁵ co wynika, m.in. z faktu, że forma rozrządzeń testamentowych jest zastrzeżona pod rygorem nieważności.

¹² J. PIETRZYKOWSKI, *Kodeks cywilny. Komentarz*, III, Warszawa 1972, s. 1874.

¹³ I tak, np. nie jest objęta mocą dokumentu publicznego wzmianka o stanie zdrowia spadkodawcy. Przekonanie notariusza o poczytalności spadkodawcy nie jest wiążące dla sądu, por. E. SKOWROŃSKA-BOCIAN, *Komentarz*, cit., s. 100.

¹⁴ T. ERECIŃSKI – J. GUDOWSKI – M. JĘDRZEJEWSKA, *Komentarz*, cit., s. 466; por. także orzeczenia SN z 18 września 1951 roku, C 112/51 – «OSN» 1952, nr 3, poz. 70, oraz z 6 listopada 1957 roku, 4 CR 1145/56 – «Ruch Prawniczy i Ekonomiczny» 20.3 (1958), s. 337.

¹⁵ Por. art. 947 k.c.

Przedmiotem badania sądu nie jest oryginał, lecz wypis z aktu notarialnego. Wypis ten ma jednak moc prawną oryginału¹⁶ i jako taki jest także dokumentem urzędowym. W nagłówku wypisu aktu zaznacza się, że wydany dokument jest wypisem. Wypis powinien być dosłownym powtórzeniem oryginału, jednak poprawek i przekreśleń znajdujących się w oryginale nie należy zamieszczać w wypisie¹⁷.

2. Problem wykładni testamentów pozostaje w ścisłym związku z wykładnią oświadczeń woli w ogóle. Wykładnia oświadczenia woli to proces myślowy zmierzający do ustalenia sensu takiego oświadczenia. Tak samo, jak przepisy prawne, także oświadczenia woli domagają się wykładni, w celu ustalenia miarodajnej dla prawa treści tej regulacji¹⁸. Ogólne reguły w tym zakresie zamieszczone zostały w art. 65 k.c. Przepis ten stanowi, że oświadczenie woli należy tak tłumaczyć, jak tego wymagają okoliczności, w których zostało złożone, zasady współżycia społecznego oraz ustalone zwyczaje. Przy czym w umowach należy raczej badać, jaki był zgodny zamiar stron i cel umowy, aniżeli opierać się na jej dosłownym brzmieniu.

Przedmiotem wykładni jest materialny substrat znaku, taki jak gest, słowo, umowa czy testament. Procesowi wykładni towarzyszy konieczność ustalenia właściwych reguł znaczeniowych, według których poznawać będziemy treść oświadczenia woli. Reguły wykładni oświadczeń woli różnią się w sposób istotny od reguł wykładni przepisów prawa. Dzieje się tak przede wszystkim dlatego, że przepisy prawa układają się w jeden, bardziej lub mniej spójny system. Przy wykładni oświadczeń woli taka okoliczność odpada, a wraz z nią reguły interpretacyjne i kolizyjne stosowane przy wykładni przepisów prawnych.

¹⁶ Art. 109 ustawy *Prawo o notariacie*; por. także postanowienie SN z dnia 30 czerwca 1972 roku, I CR 403/72 – «OSNC» 1973, nr 3, poz. 49.

¹⁷ Art. 110 § 3 ustawy *Prawo o notariacie*.

¹⁸ A. WOLTER – J. IGNATOWICZ – K. STEFANIUK, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*², Warszawa 1999, s. 280; Z. RADWAŃSKI, *System prawa cywilnego, I: Część ogólna*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1985, s. 554; TENŻE: *Wykładnia oświadczeń woli składanych indywidualnym adresatom*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1992.

Nadto, adresatami oświadczeń woli są inne podmioty niż w przypadku norm prawnych¹⁹. Nie oznacza to jednak, że w pewnych sytuacjach nie będzie można stosować w drodze analogii, przy interpretacji oświadczeń woli, reguł wykładni właściwych dla przepisów prawnych.

W doktrynie formułuje się kilka metod interpretacji oświadczeń woli, wychodząc z założenia, że próby stworzenia jednej metody wykładni dla wszystkich rodzajów oświadczeń woli nie przynoszą powodzenia. Odrębnie formułuje się reguły wykładni dla oświadczeń woli składanych indywidualnym adresatom, odrębnie dla oświadczeń woli skierowanych do nieoznaczonego kręgu odbiorców, odrębnie wreszcie – dla oświadczeń woli nie wymagających zakomunikowania komukolwiek, w tym w szczególności dla testamentów²⁰. Podział taki znajduje swoje uzasadnienie w regulacji ustawowej, a chodzi o treść art. 65 i 948 k.c. Art. 948 k.c. dotyczy wyłącznie wykładni testamentów, art. 65 k.c. znajduje zastosowanie przede wszystkim do umów, choć należy się opowiedzieć za możliwością stosowania tego przepisu także w toku wykładni oświadczeń „ostatniej woli”. Wydaje się, że art. 948 k.c. jest przepisem szczególnym w stosunku do art. 65 k.c., w związku z tym ten ostatni można stosować tylko w takim zakresie, w jakim nie pozostaje on w sprzeczności z subiektywną metodą wykładni testamentu, a w konsekwencji z treścią art. 948 k.c. W szczególności należy badać kontekst sytuacyjny złożenia oświadczenia woli, a nawet szerzej: całokształt okoliczności, w jakich znalazł się spadkodawca w chwili sporządzania testamentu, a także zwyczaje miejscowe, zwłaszcza w aspekcie używanego przez testatora słownictwa²¹.

W przeciwieństwie do najbardziej typowych oświadczeń woli – oświadczeń składanych indywidualnie oznaczonym osobom, gdzie

¹⁹ Z. RADWAŃSKI, *System*, cit., s. 555.

²⁰ Z. RADWAŃSKI, *System*, cit., s. 556; TENŻE: *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 1993, s. 160-162; S. GRZYBOWSKI, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 1974, s. 235-236; A. WOLTER – J. IGNATOWICZ – K. STEFANIUK, *op. cit.*, s. 282-283.

²¹ Por. Z. RADWAŃSKI, *Wykładnia testamentów*, «Kwartalnik Prawa Prywatnego», 2.1 (1993), s. 12-14.

przyjmuje się obiektywną metodę wykładni, w procesie wykładni testamentów znajdzie zastosowanie metoda subiektywna. Celem interpretacji testamentu jest ustalenie rzeczywistej woli testatora utrwalonej w treści testamentu, co wynika wprost z art. 948 § 1 k.c., zgodnie z którym testament należy tak tłumaczyć, ażeby zapewnić możliwie najpełniejsze urzeczywistnienie woli spadkodawcy. Oparcie wykładni testamentów na teorii woli znajduje swoje uzasadnienie w szczególnych cechach tej czynności prawnej. Testament jest bowiem czynnością prawną odwoalną, która nie wywołuje żadnych skutków prawnych za życia spadkodawcy. Interesy spadkobierców nie są za życia testatora w ogóle chronione, dlatego nie istnieje konieczność, inaczej niż, np. przy umowach, ochrony zaufania tych osób do treści testamentu. Nie przemawia za taką ochroną także wzgląd na pewność obrotu²².

3. Proces wykładni testamentu zmierza do ustalenia, o co w rzeczywistości chodziło spadkodawcy. Doświadczenie życiowe pokazuje, że niejednokrotnie rozrządzenia testamentowe są bardzo nieprecyzyjne, często wręcz nieczytelne. Problemy interpretacyjne, w przypadku testamentów zwykłych, częściej dotyczą testamentów własnoręcznych oraz allograficznych, rzadziej testamentu notarialnego, a to z uwagi na profesjonalizm osoby biorącej udział w sporządzeniu oświadczenia „ostatniej woli”. Notariusz, spisując wolę spadkodawcy, razem z nim redaguje brzmienie oświadczenia woli. Jednakże zdarza się, że także treść testamentów notarialnych jest sformułowana w sposób pozostawiający wątpliwości co do faktycznej woli spadkodawcy²³. Dzieje się tak z różnych powodów, także dlatego, że

²² Z. RADWAŃSKI, *Wykładnia testamentów*, cit., s. 5-6; S. GRZYBOWSKI, *op. cit.*, s. 235-236; J. GWIAZDOMORSKI, *op. cit.*, s. 141-142; E. SKOWROŃSKA-BOCIAN, *Prawo spadkowe*, cit., s. 73-74.

²³ Przykładem takiego wadliwego sformułowania jest wzór testamentu notarialnego zamieszczony w podręczniku E. NIEZBECKIEJ, *op. cit.*, s. 181, którego § 1 pozwolę sobie zacytować: „Jan Kowalski oświadczył, że do spadku składającego się z nieruchomości zabudowanej domem mieszkalnym położonej przy ulicy Jasnej 5

notariusz może odmówić sporządzenia aktu notarialnego tylko wtedy, gdy byłby on sprzeczny z prawem²⁴. Powinien jednak udzielać stronom wyjaśnień co do skutków zamierzonej czynności²⁵.

Nie ulega wątpliwości, że do testamentu sporządzonego przez notariusza stosuje się reguły interpretacyjne z art. 948 k.c., z uwzględnieniem wszakże profesjonalizmu „współautora” takiego testamentu.

W związku z udziałem notariusza w procesie sporządzania testamentu należy przyjąć, że zamieszczone w testamencie notarialnym zwroty prawne i prawnicze użyte są w takim znaczeniu, w jakim posługuje się nimi ustawodawca²⁶ czy też prawnicy w swoim podsystemie językowym. W razie zaistnienia sprzeczności w treści testamentu notarialnego, posługując się powyższą regułą interpretacyjną można osiągnąć wyniki wykładni takiego oświadczenia woli daleko odmienne od tych, jakie by osiągnięto, gdyby ostatnia wola spadkodawcy była wyrażona np. w testamencie własnoręcznym. Ilustrując powyższe przykładem: jeżeli w testamencie notarialnym zaznaczono, że spadkodawca „powołuje do całego spadku” pewną osobę, a następnie – w zdaniu drugim – wymienia się przedmioty wchodzące w skład spadku lub wskazuje się na wartość rozrządzenia, to przyjmiemy, że zwrot „powołuję do całego spadku” użyty jest w takim znaczeniu, w jakim posługuje się nim ustawodawca. A zatem, zdanie drugie takiego testamentu będzie traktowane jedynie jako oświadczenie wiedzy i w rezultacie, bez względu na to, czy składniki

w Lubartowie, samochodu Fiat 126 p. i wkładu oszczędnościowego na książeczce PKO, powołuje swoją żonę Janinę Kowalską, córkę Antoniego i Marii, zamieszkałą w Lubartowie przy ul. Jasnej 5 jako jedyną spadkobierczynię”. Treść przywołanego rozrządzenia pozostawia wątpliwości co do tego, czy mamy tu do czynienia z powołaniem do całego spadku (bo jeżeli tak, to jaki jest sens zamieszczania wyliczenia majątku spadkodawcy), czy może z zapisem.

²⁴ Art. 81 ustawy *Prawo o notariacie*.

²⁵ Art. 80 § 3 ustawy *Prawo o notariacie*; por. także orzeczenie SN z dnia 21 stycznia 1956 roku, 2 CR 975/55, opubl. w: zb. urz. Nr 95/57, «Nowe Prawo» 12.6 (1956), s. 135 z głosem S. REJMANA oraz «Państwo i Prawo» 11.5-6 (1956), s. 1076.

²⁶ Por. E. SKOWROŃSKA, glosa do uchwały SN z dnia 16 września 1993 roku, III CZP 122/93, opubl. w «OSP» 38.10 (1994), poz. 177.

majątku spadkodawcy uległy przed jego śmiercią zmianie, osoba wskazana w testamencie jest spadkobiercą całości spadku. Przyjmujemy, że testator, korzystając z pomocy notariusza, znał treść zwrotu „powołać do całego spadku” i nie nadał mu innego znaczenia od tego, jakie nadaje mu ustawa. Jeżeli by powyższy przykład zastosować do testamentu holograficznego, sprawa nie byłaby aż tak oczywista. Należałoby przeprowadzić wnikliwą interpretację treści takiego testamentu, ażeby ustalić, czy mamy rzeczywiście do czynienia z powołaniem do całego spadku, czy może z zapisem. Jak widać, nie tylko treść, ale i forma testamentu może decydować o wyniku wykładni. Nie oznacza to jednak, że w przypadku testamentów notarialnych nie można prowadzić dowodu na to, że zwrot „powołuję do całego spadku” lub inny termin ustawowy oznacza w rzeczywistości co innego. Jednakże, szczególne cechy testamentu notarialnego wymagają się wielkiej ostrożności w przyjmowaniu takiego stanowiska.

Przywołana powyżej reguła interpretacyjna, uwzględniająca znajomość terminologii prawniczej, ma pierwszeństwo w hierarchii reguł interpretacyjnych stosowanych do testamentów notarialnych na podstawie art. 948 k.c. Wniosek taki wypływa z ogólnych dyrektyw wykładni oświadczeń woli, które nakazują uwzględniać przede wszystkim językowe reguły znaczeniowe wypowiedzi. W przypadku testamentów oznacza to także przyznanie pierwszeństwa regułom podsystemu językowego, jakim posługiwał się spadkodawca²⁷. Takimi podsystemami językowymi są język prawny i język prawniczy, stosowane przez notariusza przy sporządzaniu aktu notarialnego.

Może się zdarzyć, że testament notarialny będzie posługiwał się niewłaściwie językiem potocznym. W treści testamentu mogą się znaleźć takie zapisy, które będą czytelne jedynie dla spadkodawcy i jego otoczenia. Testator może bowiem, zupełnie niezamierzenie, wprowadzić notariusza w błąd co do swej rzeczywistej woli. Posłużę się przykładem zaczerpniętym z pracy Z. Radwańskiego:²⁸

²⁷ Por. Z. RADWAŃSKI, *Wykładnia testamentów*, cit., s. 18-19.

²⁸ Por. Z. RADWAŃSKI, *Wykładnia testamentów*, cit., s. 20.

jeżeli spadkodawca nazywał swoją żonę „matką” i notariusz nie dostrzeże specyficznego znaczenia, w jakim posługuje się tym słowem testator, w treści testamentu zamieszczone zostanie stwierdzenie, które bez wykładni testamentu przez pryzmat specyficznego słownictwa spadkodawcy będzie nieczytelne (zwłaszcza gdy rzeczywista matka testatora zmarła dawno przed sporządzeniem testamentu) albo będzie wprowadzało odbiorców oświadczenia w błąd.

Prowadzeniu interpretacji testamentu notarialnego uwzględniającej znajomość terminologii prawniczej bądź specyficznego słownictwa spadkodawcy nie stoją na przeszkodzie ograniczenia dowodowe z art. 247 k.p.c. Jej celem nie jest bowiem prowadzenie dowodu przeciwko osnowie dokumentu, lecz wyjaśnienie treści tejże osnowy. Dopuszczalny jest zatem dowód ze świadków w celu wyjaśnienia treści testamentu²⁹. W żadnym razie nie jest natomiast dopuszczalny dowód ponad osnowę testamentu.

W przypadku testamentów notarialnych odpada zarzut nieznamomości prawa. Uwaga ta dotyczy w szczególności regulacji ustawowej dotyczącej dziedziczenia, chociaż nie tylko (także, np. przepisów dotyczących stosunków własnościowych). Przyjmujemy, że spadkodawca zna konsekwencje płynące ze swoich rozrządzeń. Powinien być w tym zakresie pouczony przez notariusza³⁰. W związku z tym, w razie istnienia różnych wariantów interpretacyjnych (art. 948 § 2 k.c.), należy przyznać pierwszeństwo takiej wykładni testamentu notarialnego, która jest racjonalna nie tylko z życiowego, ale także z prawnego punktu widzenia. I tak, jeżeli np. spadkodawca zapisał w testamencie oznaczone przedmioty majątkowe osobom wchodzącym do pierwszego kręgu spadkobierców, należy przyjąć, że był zorientowany, którzy spośród jego krewnych mieszczą się w tym kręgu. Podobnie, jeżeli spadkodawca chciał ustanowić na czyjąś rzecz odrębną własność lokalu,

²⁹ Z. RADWAŃSKI, *Wykładnia testamentów*, cit., s. 20.

³⁰ Art. 80 § 3 ustawy *Prawo o notariacie*.

oznacza to, że taki właśnie a nie inny skutek chciał osiągnąć³¹. Domniemanie znajomości prawa nie znajdzie już zastosowania do testamentu własnoręcznego.

Przystępując do wykładni oświadczenia woli zawartego w akcie notarialnym zakładamy, że rozrządzenie spadkodawcy jest zgodne z prawem i zasadami współżycia społecznego oraz nie zmierza do obejścia prawa (art. 58 k.c.). Notariusz ma bowiem obowiązek odmówić dokonania czynności sprzecznej z prawem³².

4. Gdy chodzi o testament notarialny, można założyć z bardzo dużą dozą prawdopodobieństwa, że przedstawiony w sądzie dokument jest testamentem oznaczonej w nim osoby (tak naprawdę jego wypisem)³³, a nadto, że spadkodawca miał w chwili sporządzania testamentu zdolność testowania, a jego oświadczenie woli nie jest wadliwe. Zgodnie z art. 85 ustawy *Prawo o notariacie*, przy dokonywaniu czynności notarialnej notariusz jest obowiązany stwierdzić tożsamość osób biorących udział w czynności. Stwierdzenie powinno nastąpić na podstawie przewidzianych prawem dokumentów, a w braku takich dokumentów – w sposób wyłączający wszelką wątpliwość, co do określenia tożsamości osoby biorącej udział w czynności notarialnej. Sposób stwierdzenia tożsamości notariusz określi w sporządzonym dokumencie. Ponadto, notariuszowi nie wolno dokonywać czynności notarialnej, jeżeli poweźmie wątpliwość, czy strona czynności notarialnej ma zdolność do czynności prawnych³⁴.

Sam fakt sporządzenia testamentu notarialnego jest silnym argumentem przemawiającym za istnieniem u spadkodawcy woli testowania. Im bardziej uroczysta forma rozrządzenia, tym większa pew-

³¹ Por. orzeczenie SN z dnia 20 listopada 1981 roku – «OSN» 1982, z. 4, poz. 49.

³² Art. 81 ustawy *Prawo o notariacie*.

³³ Teza przeciwna wymaga obalenia domniemania z art. 247 k.p.c.

³⁴ 86, a także art. 88 ustawy *Prawo o notariacie*; por. J. FLORKOWSKI – B. TYMECKI, *Prawo o notariacie z komentarzem*, Warszawa 1993, s. 86-88; E. SKOWROŃSKA-BOCIAN, *Komentarz*, cit., s. 100.

ność istnienia rzeczywistej woli testowania³⁵. Jeżeli ktoś udaje się do notariusza, gdzie składa w sposób wyraźny oświadczenie woli o losie swego majątku na wypadek śmierci, trudno podejrzewać go, aby w rzeczywistości nie chciał sporządzić testamentu. Należy przyjąć, iż zarzut braku woli testowania w przypadku testamentów notarialnych może być postawiony w sytuacjach szczególnie wyjątkowych.

5. Wszystkie wskazane wyżej okoliczności powodują, że testament notarialny jest najlepszym, spośród form testamentowych, sposobem utrwalenia woli spadkodawcy co do losów jego majątku na wypadek śmierci, dającym największą pewność pełnego urzeczywistnienia tej woli. Lecz i ta forma stwarza pewne realne niebezpieczeństwo. Polega ono na tym, że rzeczywista wola spadkodawcy może zostać zniekształcona przez notariusza w toku utrwalania treści oświadczenia, albo że niektóre z rozrządzeń testatora nie znajdują się w tym dokumencie. Podobnym komplikacjom zapobiegać ma art. 94 § 1 ustawy *Prawo o notariacie*. Zgodnie z tym przepisem akt notarialny przed podpisaniem powinien być odczytany przez notariusza lub przez inną osobę w jego obecności. Przy odczytaniu aktu notariusz powinien się przekonać, że osoby biorące udział w czynności dokładnie rozumieją treść oraz znaczenie aktu, a akt jest zgodny z ich wolą. Nie należy zapominać o tym, że interpretacji podlega jedynie myśl wyrażona w treści oświadczenia woli, a nie sama wola osoby dokonującej takiej czynności³⁶. Celem wykładni testamentu nie jest bowiem ustalenie intencji żywionych przez testatora co do losów majątku po śmierci, ale ustalenie sensu złożonego przez niego oświadczenia woli, tak jak on sam je rozumiał³⁷. Na takim założeniu opiera się przyjmowana w prawie spadkowym subiektywna metoda wykładni testamentów. W pełni aktualny pozostaje nadto zakaz prowadzenia dowodu ponad osnowę dokumentu

³⁵ J. GWIAZDOMORSKI, *op. cit.*, s. 118.

³⁶ Na co słusznie zwraca uwagę Z. RADWAŃSKI, *Wykładnia testamentów*, *cit.*, s. 6-7.

³⁷ Tamże.

(art. 247 k.p.c.). W tej sytuacji, elementy oświadczenia złożonego przez spadkodawcę, nie zamieszczone w akcie notarialnym przez notariusza, nie mogą być w toku wykładni testamentu brane pod uwagę. Nie można prowadzić wykładni oświadczenia woli, które nie zostało zawarte w testamencie, podobnie jak nie można prowadzić dowodu na to, że rzeczywista wola testatora była inna, niż to wynika w sposób oczywisty z treści testamentu. W niektórych sytuacjach istnieć będzie wprawdzie możliwość powołania się na wadę oświadczenia woli spadkodawcy³⁸, ale zabieg taki może jedynie doprowadzić do ustalenia nieważności całości lub części rozrządzenia, w żadnym razie nie może zaś wpłynąć na wynik wykładni³⁹. Innym zagrożeniem związanym z omawianą formą testamentu, są konsekwencje płynące z uchybienia przepisom ustawy *Prawo o notariacie*. Naruszenie niektórych z tych przepisów powoduje nieważność dokonanego rozrządzenia⁴⁰.

INTERPRETATION OF TESTAMENTS MADE BEFORE A NOTARY

Summary

The article deals with problems connected with interpretation of testaments made before a notary. Following a brief introduction describing the

³⁸ Art. 945 § 1 pkt 2 k.c.

³⁹ Por. Z. RADWAŃSKI, *Wykładnia testamentów*, cit., s. 7; A. MAĆZYŃSKI, *Nieważność testamentu sporządzonego pod wpływem wady oświadczenia woli* [w:] *Problemy kodyfikacji prawa cywilnego. Studia i rozprawy*, Poznań 1990, s. 411; B. LEWASZKIEWICZ-PETRYKOWSKA, *Wady oświadczenia woli przy sporządzaniu testamentu* [w:] *Prace z prawa cywilnego*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1985, s. 213; por. także J. PIETRZYKOWSKI, *op. cit.*, s. 1874.

⁴⁰ Na przykłady uchybień skutkujących nieważnością testamentu notarialnego wskazuje J. PIETRZYKOWSKI, *op. cit.*, s. 1873 oraz M. PAZDAN, *Kodeks cywilny. Komentarz*², Warszawa 2000, s. 805-806; odmiennie: E. SKOWROŃSKA-BOCIAN, *Komentarz*, cit., s. 102, według której naruszenie wszelkich przepisów *Prawa o notariacie* pociąga za sobą nieważność dokonanej czynności.

notion of a testament as well as characteristics of this legal transaction and general remarks on a testament form, including a notary act form, the article focuses on interpretation of a testator's declaration pointing at basic rules which should govern interpretation of a last will included in a notary act.

Testament's interpretation aim is to establish testator's actual will recorded in the testament. Real life experience shows that many a time testamentary dispositions are very imprecise not to say unclear. Interpretation problems occur more often with personally written testaments than with testaments made before a notary thanks to professional knowledge of a person participating in preparation of a „last will” statement. A notary who takes down in writing bequeather's will is working with him / her on the wording of the declaration of will. However, it happens that formulation of notarial will also raises doubts about bequeather's actual will.

For notarial wills, the rules stated in Article 948 of the Civil Code are binding, with the assumption of the testament „co-author's” professionalism.

Participation of a notary in drawing up a testament implies that law or legal terms included in the document carry the meaning used by legislators (Acc. to: E. Skowrońska, comments on SN law of 16 September 1993, III CZP 122/93, published in OSP in 1994 year, no. 10, item 177) and lawyers in their register. In case of contradictory content of a notarial will, by using the above mentioned interpretation principle, the interpretation results established for such a declaration of will could be very different from those established, if testator's last will was expressed in a personally written testament. Thus, apparently, not only the testament's content but also its form may influence interpretation result.

Sometimes, a testament made before a notary uses plain language inappropriately. Testament's content may include records understandable only to the testator and people from his/her surroundings. A testator may, even unintentionally, mislead a notary about his/her actual will.

For notarial wills, the problem of ignorance of law is ruled out. This applies particularly to a rule of law concerning succession, but also to different ones (for example, to a rule concerning property regulations). It is assumed that a bequeather realizes consequences of his/her dispositions. He should be instructed about the consequences by a notary (Art. 80 § 3 of the Law on Notary Public). Therefore, in case of ambiguity (art. 948,

paragraph 2 of the Civil Code) the interpretation which is rational not only from life but also from legal perspective, should be given precedence. For testaments prepared by a testator personally, presumption of knowledge of law is not valid.

Beginning interpretation of declaration of will included in a notary act we assume that bequeather's disposition is lawful and consistent with the rules of social intercourse, and that it does not aim to evade the law (article 58 of the Civil Code). A notary is obliged to refuse performance of transaction which is against the law (Art. 81 of the Law on Notary Public).

As for testaments made before a notary, it may well be assumed that a document tendered in court is the testament of the person concerned (actually, it is an extract from the document) (Contradictory thesis requires refutation of presumption according to art. 247 of the Civil Proceeding's Code), and also, that at the moment of drawing up the testament the testator had ability to bequeath and that his/her declaration of will is not defective. It should also be assumed that for testaments made before a notary a plea of lack of will to testate may be raised in very exceptional situations.